

დამანა მელიქიშვილი

თსუ ემერიტუსი პროფესორი, თბილისი

damanamel@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: გრამატიკა, მეთოდი, იმანენტიზმი, დიათეზა, გვარი, ქცევა.

მეთოდოლოგიური და ტერმინოლოგიური პრობლემები გრამატიკულ ლიტერატურაში

(ისტორია და დღევანდელი: 1928-2022)

1. გრამატიკის, როგორც ენათმეცნიერების ერთ-ერთი დარგის, შესწავლის საგანი

(არნ. ჩიქობავას „მეთოდოლოგიური იმანენტიზმის“ კონტექსტში)

გრამატიკული მოვლენის კვალიფიკაციისას უნდა გაიმიჯნოს ლოგიკისა და გრამატიკის სფეროები: გრამატიკული კატეგორიების დეფინიცია მორფო-სინტაქსური ანალიზის საფუძველზე უნდა ხდებოდეს, რის შედეგადაც გამოვლენილი ფორმების / სტრუქტურების ლოგიკურ-სემანტიკური ფუნქციები გაირკვევა: ანუ დადგინდება სემანტიკური მარკირების მიმართების ტიპი მორფოლოგიაში; ასევე გაირკვევა, მარკირებულია თუ არა გრამატიკულად (მორფოლოგიურად) ესა თუ ის უნივერსალური სემანტიკური კატეგორია კონკრეტულ ენაში.

თითქმის ერთი საუკუნე გავიდა არნოლდ ჩიქობავას ფუძემდებლური ნაშრომის სადოქტორო დისერტაციის – „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“ – გამოქვეყნების, 1928 წლის შემდეგ.

პირველი პუბლიკაციიდან 40 წლის შემდეგ, 1968 წელს, ამ ნაშრომის მეორე გამოცემის წინასიტყვაობაში არნოლდ ჩიქობავა წერდა: „მაშინ ამ წიგნის ავტორი „იდეალისტად და სუბიექტივისტად“ გამოაცხადეს, რადგანაც იგი მოითხოვდა ლინგვისტური კვლევის მეთოდოლოგია დაყრდნობადა შესასწავლი ენის *იმანენტურ*, შინაგან ბუნებას.“ ამავე წინასიტყვაობაში ავტორმა კიდევ ერთხელ, ნათლად ჩამოაყალიბა თავისი კონცეფცია ლინგვისტურ კვლევაში *იმანენტიზ-*

მის მეთოდის გამოყენების შესახებ და გამოკვეთა ტერმინ *იმანენტობის* მნიშვნელობა, როგორც ენათმეცნიერული კვლევის მეთოდისა, რომელიც მოითხოვს ენობრივი მასალის კვლევას ობიექტიდან, მოცემული ენის შინაგანი ბუნებიდან ამოსვლით, განსხვავებით *იმანენტური ფილოსოფიისაგან*, როგორც გნოსეოლოგიური სუბიექტივისტური მოძღვრებისაგან, რომელიც სუბიექტიდან ამოსვლით იკვლევს სამყაროს: „ტერმინ *იმანენტობის* ხმარება საკმარისად მიიჩნეის იმისათვის, რომ ავტორი „*იმანენტური ფილოსოფიის* დამცველად გამოეცხადებინათ, თუმცა, ცნობილია, რომ *იმანენტურ ფილოსოფიას*, როგორც გნოსეოლოგიურ მოძღვრებას, შემეცნების პროცესში სიმბიმის ცენტრი გადააქვს სუბიექტზე, *მეთოდოლოგიური იმანენტობი* კი ენის შესწავლისას მოითხოვს ობიექტის თვისებებიდან ამოსვლას, მოითხოვს გამოვალინოთ ის ნიშან-თვისებები, რაც ობიექტს შინაგანად ახასიათებს, რაც ობიექტისთვისაა იმანენტური“ (იქვე, გვ.012).

სამწუხაროდ, სწორედ ამის გამო მოხდა, რომ არნოლდ ჩიქობავას ამ ფუნდამენტურ ნაშრომს, რომელიც მეოცე საუკუნის 20-იან წლებში, „*სტრუქტურული*“–„*დესკრიფციული*“ ენათმეცნიერების გარიჟრაჟზე შეიქმნა, არათუ საქართველოს ფარგლებს გარეთ არ იცნობდნენ (და დღემდეც არ იცნობენ)¹, არამედ ქართულ ენათმეცნიერულ წრეებშიც და საუნივერსიტეტო გრამატიკის კურსებშიც იშვიათად თუ იყენებდნენ და იყენებენ.

ამ ნაშრომის ავტორი მაშინ, მეოცე საუკუნის ოციან წლებში, ალბათ ჯერ კიდევ არ იცნობდა ფერდინანდ დე სოსიურის თეორიულ მოძღვრებას, რომელიც მისი მსმენელი სტუდენტების წყალობით გავრცელდა და შემდგომ საფუძვლად დაედო ენათა სტრუქტურულ კვლევებს (თორემ იგი უთუოდ ახსენებდა მაინც მას სხვა ავტორთა მოძღვრებებს შორის, რომელთაც დაწვრილებით განიხილავს თავისი

¹ აღსანიშნავია, რომ თამაზ გამყრელიძემ (გამყრელიძე 1979, 2000), ირინე მელიქიშვილმა (ირ. მელიქიშვილი 2010, 2011) და რუსუდან ასათიანმა გარკვეული წესრიგი შემოიტანეს სემანტიკური მარკირების თვალსაზრისით მორფოლოგიაში, რითიც დაძლეულ იქნა სტრუქტურალისტების ცალმხრივი (ფორმალისტური) პრინციპი ისე, რომ არ შელახულა გრამატიკული: ირ. მელიქიშვილის მიერ ჩატარებული ანალიზის შედეგად წამოდგენილი სურათი აქტიურობა-არააქტიურობის კატეგორიის მიხედვით პირის ნიშანთა განაწილებისა ადეკვატურად ასახავს ქართული „წინადადების ბირთვის“ პარტიციპანტების ზმნასთან სემანტიკურ მიმართება-მარკირების წესს.

ნაშრომის პირველ ნაწილში). ჩვენამდე ამ მოძღვრებამ მეოცე საუკუნის შუა წლებში მოაღწია.

„მეთოდოლოგიური იმანენტიზმის“ მოძღვრების პრინციპების დამცველი ავტორი, როგორც თვითონვე წერს, მტკიცედ იცავდა თავის დებულებებს ლოგიციზმისა და ფსიქოლოგიზმის წინააღმდეგ გრამატიკაში (რაც თრაკიელიდან მოყოლებული, დამკვიდრებული იყო აღწერით გრამატიკებში: აღწერითი გრამატიკების სხვადასხვა მიმდინარეობა სტრუქტურულ ცნებათა ჩამოყალიბებისას ემყარებოდა ფუნქციის ნიშან-თვისებებს), რადგანაც ეს დებულებები „მეცნიერულად სწორად მიაჩნდა“. მან თავის მოვალეობად ჩათვალა „უფრო დაწვრილებით დაესაბუთებინა და განევითარებინა ეს დებულებები რიგს ნაშრომებში“, რომლებიც შეეხება:

1. ზოგად ენათმეცნიერებას (1935; 1945; 1952);
2. ენის, როგორც გრამატიკის აგებულების, ძირითად საკითხებს (1940);
3. ენათმეცნიერების საგნის პრობლემას (1959);
4. თანამედროვე ლინგვისტიკის განვითარების საკითხებს (1966);
5. 1968 წელს დაიბეჭდა მეორე გამოცემა ... „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“. ამჯერად ავტორმა სხვა ენათმეცნიერულ მიმდინარეობებს შორის სოსიურის მოძღვრებაც მისთვის დამახასიათებელი სკრუპულოზურობით, გამოწვლილვით განიხილა (შრომები, 2014: 127-135);

1968 წლიდან 10 წლის შემდეგ, 1978 წლის 26 დეკემბერს, საქ. მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XXXIV სამეცნიერო სესიაზე არნ. ჩიქობავამ წარმოადგინა მოხსენება, რომელიც ეხებოდა „მორფოლოგიური ფაქტის რეინტერპრეტაციის საკითხს ქართული ზმნის ჩვენებათა მიხედვით“.

ამ მოხსენებაში არნოლდ ჩიქობავამ კვლავ წამოსწია გრამატიკაში კვლევის მეთოდოლოგიის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, კერძოდ, ენობრივი ფაქტის კვლევისას ფორმისა და შინაარსის დონეების გამიჯნვის პრობლემა: „ის, რომ ენობრივი სისტემის მეცნიერული აღწერისათვის აუცილებელი პირობა უნდა იყოს სტრუქტურისა (ფორმისა) და სემანტიკის (შინაარსის) დონეების გამიჯნვა. მან საგანგებოდ გახაზა, რომ ლინგვისტურ კვლევებში „ლექსიკურ-სემანტიკურ და სტრუქტურულ-მორფოლოგიურ მონაცემთა

ფარდობის უქონლობა ქმნის ძირითად სიძნელეს ენობრივი სისტემის მეცნიერულად აღწერისათვის“ (სამეცნიერო სესია:7).

არნოლდ ჩიქობავას მოხსენების პირველივე თეზისი ეხებოდა სწორედ იმ პრობლემას, რომელიც მან მანამდე, ჯერ კიდევ 50 წლის წინ, 1928 წელს წამოჭრა თავის სადოქტორო დისერტაციაში: „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“:

1. „ენის მეცნიერული შესწავლა, ჩვენი აზრით, გულისხმობს როგორც სტრუქტურის, ისე ფუნქციის შესწავლას, მაგრამ შეუძლებელი ხდება სტრუქტურა (სტრუქტურული კატეგორიები) აღწეროთ ფუნქციის (ფუნქციონალურ კატეგორიათა) მიხედვით და - პირუკუ.

2. სტრუქტურული ცნებები სტრუქტურული ნიშნების მიხედვით უნდა ჩამოვაყალიბოთ, ფუნქციონალურიც შესაბამისად - ფუნქციონალური ნიშნების მიხედვით: მანძილი არ გაიზომება წონის ერთეულებში (კილოგრამობით);

3. ენის აღწერისას ჩვენთვის სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს ჰომოგენურობის პრინციპი, როგორც საფუძველი „მეთოდოლოგიური იმანენტუზმისა“: ცნება უნდა შეიცავდეს ნიშნებს, რომლებიც იმანენტურია აღსაწერი ობიექტისათვის, შესასწავლი ობიექტისათვის შინაგანად დამახასიათებელია;

4. ერთი ენის გრამატიკა ვერ იქნება მეორე ენის გრამატიკის „თარგმანი“: ერთი ქალაქის გეგმის მიხედვით ვერ დავათვალიერებთ (ვერ გავცნობთ) მეორეს (გვ. 010);

5. „უნივერსალური გრამატიკა“ შეუძლებელია იმიტომ, რომ არ არსებობს უნივერსალური გრამატიკული სტრუქტურა (თუმცა სხვადასხვა ენების სტრუქტურაში გამოირიცხული არაა გვქონდეს ცალკეული საერთო სტრუქტურული ნიშნები).

ამ მეთოდოლოგიური საკითხების წამოწევა საჭირო გახდა იმის გამო, რომ აღწერითი გრამატიკების „სხვადასხვა მიმდინარეობა სტრუქტურულ ცნება-ტერმინთა ჩამოყალიბებისას ემყარება ფუნქციის ნიშან-თვისებებს. ამ მიმართულებებში (იგულისხმება ლოგიციზმი, ფსიქოლოგიზმი) ანგარიში არ ეწევა ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერების ძირითად დასკვნას: ერთი და იგივე აღსანიშნი სხვადასხვა ენაში (ერთსა და იმავე ენაშიც მისი განვითარების სხვადასხვა პერიოდში) შეიძლება გადმოიცეს სხვადასხვაგვარად: ფუნქციის ერთგვარობა სტრუქტურის ერთგვარობას ვერ განსაზღვრავს. ერთი სიტყვით, ვერ გამართლდა რაციონალური გრამატიკის (resp. ფილოსოფიური გრამატიკის) ძირითადი დე-

ბულება, თითქოს ლოგიკურ კატეგორიათა ერთიანობა შესაძლებელს ხდიდეს “უნივერსალურ” (“ზოგად”) გრამატიკას: „უნივერსალურად“ („ზოგადად“) ეს გრამატიკა მიაჩნდათ იმიტომ, რომ იგი „რაციონალური“ იყო, ლოგიკურ კატეგორიებს ემყარებოდა” (შრომები, 2014:09).

არნ. ჩიქობავამ აჩვენა, თუ რა შეუსაბამოზანი მოსდევს „იმანენტიზმის“ პრინციპის დარღვევას (უგულებელყოფას) გრამატიკაში: 1959 წელს, მოსკოვში, რუსულ ენაზე გამოქვეყნდა მისი ასევე ფუძემდებლური ზოგადენათმეცნიერული ნაშრომი „Проблема языка как предмета языкознания“, რომელშიც უცხოური ენათმეცნიერული აზროვნების ანალიზის საფუძველზე გამოტანილია დასკვნები ზოგად ენათმეცნიერებაში არსებული ამ უძირითადესი პრობლემების თაობაზე და დასმულია მომავალში განსახორციელებელი ამოცანები. სამწუხაროდ, არც ერთი ამ ნაშრომთაგან არ გასცდენია „საბჭოთა კავშირის” სა(ენათ)მეცნიერო წრეების ფარგლებს. მეტიც, ამ ნაშრომების თეორიულად თუ პრაქტიკულად სახელმძღვანელო და უაღრესად მნიშვნელოვანი დასკვნები და დებულებები (მიუხედავად არნ. ჩიქობავას დიდი მეცნიერული ავტორიტეტისა), სათანადოდ არ ყოფილა გააზრებული, გათვალისწინებული და გამოყენებული არც ქართულ სასწავლო თუ სამეცნიერო ლიტერატურაში. 60-70-იან წლებში სამეცნიერო ასპარეზზე გამოსული ახალი თაობის უაღრესად ნიჭიერი, ერუდირებული და ნაყოფიერი მკვლევარების ნაწილი, რომელიც გატაცებული იყო იმ დროს ჩვენში ახლად შემოსული „დესკრიფციული ენათმეცნიერებით“, ამ ნაშრომების ავტორს (რომელიც გრამატიკას განიხილავდა, როგორც ენათმეცნიერების ერთ-ერთ დარგს, რომელიც ენას უნდა აღწერდეს და შეისწავლიდეს სწორედ სტრუქტურული თვალსაზრისით) ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერების მოძველებული მეთოდოლოგიის მიმდევრად თვლიდა.

მართალია, არნ. ჩიქობავას ნაშრომს, როგორც თვითონვე წერს, „მარიზმის ბატონობის ხანაში გამოუტანეს განაჩენი“, მაგრამ, სამწუხაროდ, შემდეგაც, მისი ეს, არა მხოლოდ ლინგვისტური, არამედ, ზოგადად, მეცნიერული კვლევისათვის ლოგიკურად სრულიად გამართული, ნათელი და პრინციპულად აუცილებელი მეთოდოლოგიური მოძღვრება, რომელიც უზრუნველყოფს ემპირიული კვლევის სწორად წარმართვისა და სწორი მეცნიერული შედეგების მიღწევას, დარჩა ზოგადთეორიულ, აბსტრაქტულ მოძღვრებად და მივიწყებულ იქნა:

ლინგვისტური კვლევებისას ის პრინციპები, რომლებიც საფუძვლად უდევს ამ მეთოდს, პრაქტიკულად იშვიათად თუ გამოყენებულია ქართული ენის გრამატიკული სისტემის კვლევის შემდგომ ეტაპებზე - განსაკუთრებით კი ქართველური ზმნის სტრუქტურების კვლევისას: ზმნისა, რომელიც ქართული ენის, ქართული შესიტყვების ბურჯია.

სიტყვას აღარ გავაგრძელებ იმის თაობაზე, თუ როგორ წინააღმდეგობას წააწყდა მისი ეს დებულებები იმ დროში, როდესაც ენის სტრუქტურის (ფორმის) შესწავლა ითვლებოდა „ფორმალიზმად“ ამ სიტყვის ყველაზე ცუდი გაგებით, ე.ი. ითვლებოდა იდეოლოგიურად მავნე საქმიანობად“ (არნ. ჩიქობავა, დასახ. ნაშრ.). თუ გადავხედავთ მეოცე საუკუნის 20-30-იანი წლების რუსული გრამატიკული აზროვნების ისტორიისადმი მიძღვნილ ნაშრომებს და გავცნობით ამავე დროის საბჭოთა ლიტერატურაში მიმდინარე პოლემიკასა და დისკუსიებს ერთი მხრივ – *ფორმალური გრამატიკისა* თუ *გრამატიკული ფორმალიზმის* (და მისი სხვადასხვა ნაირსახეობების) და, მეორე მხრივ – *ლოგიკური გრამატიკის* მიმდევრებს შორის, რომელიც დამთავრდა *მეცნიერული ფორმალიზმის* უარყოფით და სასკოლო გრამატიკებში *ლოგიკური გრამატიკის* პრინციპების დანერგვით, – გამოჩნდება, თუ რატომ გადაეკეტა გზა არნოლდ ჩიქობავას მოძღვრების (გრამატიკის, როგორც ენათმეცნიერების ერთ-ერთი დარგის შესახებ, რომელიც უნდა შეისწავლიდეს ენის ფორმასა = მორფოლოგიასა და ამ ფორმათა ურთიერთობას/სინტაქსს) გავრცელებას სასკოლო თუ სამეცნიერო ასპარეზზე (ხუხუნი 1981: 134-152) იმ პერიოდში (30-იანი წლებიდან მოყოლებული), როდესაც სსრკ-ში მიმდინარეობდა დისკუსია გრამატიკის სასკოლო სახელმძღვანელოებში *მეცნიერული ფორმალიზმისა* და *ლოგიკურ გრამატიკას* შორის არჩევანთან დაკავშირებით, ენათმეცნიერთა „მაღალ წრეებში“ *ფორმალიზმი* აღმოჩნდა „მძაფრი კრიზისის მდგომარეობაში, მაგრამ არანაკლებ მძაფრი იყო ეს კრიზისი „ქვედა ფენებშიც“ – ფართო პედაგოგიურ საზოგადოებრიობაში“ (ხუხუნი 1981: 144). ამ დისკუსიის შედეგი იყო ის, რომ სასკოლო გრამატიკის სახელმძღვანელოებში დაინერგა *ლოგიკური გრამატიკის* პრინციპები, რადგანაც „ფორმალიზმისადმი თეორიული ოპოზიციის ზრდასთან ერთად, პარალელურად ძლიერდებოდა მისდამი პედაგოგიური მასების კრიტიკული განწყობილება, რაც განპირობებული იყო, პირველ რიგში, *ფორმალური გრამატიკის* უუნარობით, შეექმნა საშუალო სკოლისათვის სტაბილური სახელმძღვანელო“ (ხუხუნი 1981;146).

აღსანიშნავია, რომ სწორედ ამ წლებში ქვეყნდება ქართული ენის ახალი გრამატიკის ფუძემდებლის, აკაკი შანიძის, ნაშრომები, მათ შორისაა, მისი სამი ფუძემდებლური ნაშრომი: 1) მოძღვრება სერიებისა და მწკრივების შესახებ: „მწკრივის კატეგორია ზმნაში“ (ენიმკის მოამბე 1941); „მწკრივთა მოძღვრებისათვის“ (აკად. მოამბე 1945); 2) „აქტივი და პასივი ურთიერთის მიმართ ქართული მრავალპირიანი ზმნის მონაცემებით“ (აკად. მოამბე 1942) 3); „გრამატიკული სუბიექტი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან ქართულში“ (შანიძე 1961), რომლებიც საფუძვლად დაედო მის ფუნდამენტურ ნაშრომს – „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“ (1953, 1973) და მის სასკოლო სახელმძღვანელოებს ქართულ ენაში, რამაც განსაზღვრა შემდგომ ქართული გრამატიკული აზრის განვითარების გზა.

1941 წელს აკაკი შანიძემ ჩამოაყალიბა ქართული ზმნის უღლებად ფორმათა გრამატიკული, სტრუქტურისა და კონსტრუქციის მიხედვით აგებული ძირითადი მოდელი, რომელიც ჯერ კიდევ ნიკო მარს ჰქონდა წარმოდგენილი თავის „ტაბულებში“ (1912 წ.) და, რომელსაც საფუძვლად უდევს სწორედ „იმანენტიზმის მეთოდი“: ქართული ზმნის უღლებადი ფორმები განაწილებულია სამ ჯგუფში – „სერიაში“ სტრუქტურისა და კონსტრუქციის მიხედვით, ხოლო თითოეული სერიის შიგნით გამოყოფილ ქვეჯგუფებში – „მწკრივებში“ ნ. მარმა ზმნის ფორმები სემანტიკური პრინციპით (კრიტერიუმით) გააერთიანა: კერძოდ, დრო-კილოთა სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით. ამით მან სრულიად შეცვალა ევროპულ გრამატიკულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული ძირითადი პრინციპი, რომელშიც კლასიფიკაციის ძირითად, გვარეობით ცნებად სემანტიკური კატეგორიები – დრო და კილოა – მიღებული.

საბოლოოდ, ქართული ზმნის უღლებადი ფორმების სერიებად და მწკრივებად დაყოფის ნ. მარსეული ერთიანი პრინციპი, რომელიც აკაკი შანიძემ დაამკვიდრა თავის „ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლებში“, შესანიშნავი მაგალითია ენობრივი მასალის „მეთოდოლოგიური იმანენტიზმის“ პრინციპების დაცვის თვალსაზრისით: ზმნური ფორმები კლასიფიცირებულია გრამატიკული – მორფო-სინტაქსური კრიტერიუმით, რამაც გამოავლინა ქართული ენის ზმნური შესიტყვების სპეციფიკა სხვა ტიპის ენების შესიტყვების სტრუქტურებთან მიმართებით. მაგრამ გრამატიკულ ლიტერატურაში რთული მდგომარეობაა ქართული ზმნის ისეთი მნიშვნელოვანი კატეგორიების კვალიფიკაციის სფეროში, როგორიცაა

ქცევისა და *გვარის* კატეგორიების სემანტიკურ ნაირსახეობათა კვალიფიკაციის საკითხები; ზმნის პირის გამოხატვის სისტემისა და ამასთან დაკავშირებული *ინვერსიის* საკითხთან დაკავშირებული პრობლემები და სხვა.

ქართული ზმნის *გვარის* კატეგორიის ევროპული მოდელის მიხედვით – სემანტიკური კრიტერიუმით კლასიფიკაცია, ქართული ორ- და სამპირიანი ზმნის ხმოვანპრეფიქსთა ვნებითი გვარისა და ქცევის გრამატიკულ მარკერებად კვალიფიკაცია და პირის ნიშანთა გრამატიკული და ფუნქციური ურთიერთმიმართების (ე.წ. *ინვერსიის*) საკითხები ენათმეცნიერულ ლიტერატურაში დღემდე დავას იწვევს და მოსაგვარებელია.

2. რაც შეეხება არნოდ ჩიქობავას *იმანენტის* მეთოდოლოგიას, რომლის მიხედვითაც გრამატიკის, როგორც ენათმეცნიერების ერთ-ერთი დარგის, შესასწავლი საგანი სიტყვის ფორმაა და ამ ფორმათა ურთიერთმიმართებაა, ანუ მორფოლოგიური სტრუქტურები და სინტაქსური კონსტრუქციებია, რაც ენობრივი მოვლენების სტრუქტურული და დესკრიფციული მეთოდით სისტემურ კვლევას მოითხოვს, და საჭიროებს მასალის მორფო-სინტაქსური თვალსაზრისით კვლევასა და, შესაბამისად, კლასიფიკაციასა და კვალიფიკაციასაც, ეს კი, თავის მხრივ, გულისხმობს გრამატიკული კატეგორიების დეფინიციასა და კვალიფიკაციას გრამატიკული და (და არა ლოგიკურ-სემანტიკური) ტერმინოლოგიის საშუალებით: – თუ რა სურათია ამ მხრივ არა მარტო ქართულ, არამედ საერთოდ, ტრადიციულ ევროპულ (//რუსულ) როგორც სამეცნიერო, ისე სასკოლო გრამატიკულ ლიტერატურაში, გასული საუკუნიდან მოყოლებული დღემდე, კარგად ჩანს იმ გადაულახავ პრობლემებსა და წინააღმდეგობებში, რომლებსაც ყოველ ნაბიჯზე აწყდება მკვლევარი: *გვარისა* და *ქცევის* „გრამატიკული კატეგორია“ დაუძლეველი პრობლემაა ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში.

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული გრამატიკული ლიტერატურა მდიდარია ქართული ზმნის სისტემასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ნაშრომებით, რომლებშიც ბევრი საკითხი სხვადასხვაგვარადაა განხილული და გადაწყვეტილი. ყველა თვალსაზრისს (ეხება ეს გრამატიკულ კატეგორიათა კლასიფიკაციასა თუ კვალიფიკაციას) თავისი საფუძველი აქვს და უფლება აქვს მეცნიერული

აზრის მიმოქცევაში არსებობისა, მაგრამ იგი არ უნდა არღვევდეს ემპირიული კვლევის ძირითად, ამოსავალ პრინციპებს, კერძოდ:

ნებისმიერ ემპირიულ მეცნიერებაში, რომლის კვლევის საგანს წარმოადგენს მატერიალური სამყარო და, მაშასადამე, მატერიალური, სამეტყველო, ზგერითი ენა, საჭიროა ლოგიკური დასაბუთების ელემენტარული და აუცილებელი წესების, პრინციპების დაცვა: ამაზე საგანგებოდ მსჯელობს ჯერ კიდევ XII საუკუნის ცნობილი ქართველი მოაზროვნე, იოანე პეტრიწი პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლების“ განმარტებაში: შესავალში იგი საგანგებოდ ეხება შემეცნების მეთოდებს და შემდეგ კი, I თავში, განიხილავს რა არისტოტელეს დასაბუთების მეთოდს, ასკვნის, რომ არისტოტელეს „ორგანონის“ უცილობელი კანონების ცოდნის გარეშე შეუძლებელია რისამე შემეცნება გონების (ლოგიკური) გზით.

სამწუხარო ფაქტია, რომ ხშირად სწორედ ეს, არისტოტელეს ლოგიკური დასაბუთების ელემენტარული და აუცილებელი („უცილობელი“) კანონებია უგულვებელყოფილი ენათმეცნიერული და, კერძოდ, გრამატიკული კვლევების დროს.

მორფოლოგია და სინტაქსი გრამატიკის, როგორც საენათმეცნიერო ცოდნის დარგებია. ორივე დარგის შესწავლის საგანი სიტყვაა: მორფოლოგია სწავლობს სიტყვის ფორმას, სტრუქტურას, ხოლო სინტაქსი – ამ სტრუქტურების შეკავშირების წესებს, ანუ შესიტყვების სტრუქტურა-მექანიზმს, სინტაქსურ კონსტრუქციებს. არ არსებობს ენათა უნივერსალური მორფოლოგია და სინტაქსი. ყოველ ენაში აზრის გამოხატვის საკუთარი ფორმები – სტრუქტურები და კონსტრუქციები მოეპოვება (თუმცა არც თეორიულად და არც პრაქტიკულად, გამორიცხული არ არის, რომ გარკვეულ შემთხვევებში ტიპოლოგიური თვალსაზრისით გრამატიკული კატეგორიები, ანუ სემანტიკური კატეგორიების გამოხატვის ფორმები – სტრუქტურები და კონსტრუქციები სხვადასხვა ენაში ერთმანეთის მსგავსი იყოს). ამიტომ ყოველი კონკრეტული ენის გრამატიკული კატეგორიების კლასიფიკაცია და კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს ამ ენის სპეციფიკიდან ამოსვლით, ქართული სამპირიანი ზმნა ვერ დახასიათდება ევროპული ერთპირიანი ზმნის სტანდარტის მიხედვით. გრამატიკის, როგორც ენათმეცნიერების ერთ-ერთი დარგის, ამოცანაა გაარკვიოს ის, თუ რა ფორმით გადმოიცემა ესა თუ ის შინაარსი ამა თუ იმ ენაში, ფორმათა ურთიერთობის (ანუ სინტაქსის) რა წესებია ჩამოყალიბებული ამა თუ იმ ენაში ისტორიულად. ლოგიკუ-

რი აზროვნების წესები, კანონები ნებისმიერ ენაზე მოლაპარაკე ადამიანისათვის ერთია, უნივერსალურია, მაგრამ ერთი და იმავე შინაარსის გამოხატვისათვის სხვადასხვა ენაში განსხვავებული საშუალებები – სტრუქტურები და კონსტრუქციებია ჩამოყალიბებული. ამასთან დაკავშირებით მოსწრებულად აღნიშნავს არნ. ჩიქობავა, რომ „ერთი ენის სტანდარტებიდან ამოსვლით მეორე ენის აღწერა იმას ჰგავს, თბილისი პარიზის გეგმის მიხედვით რომ დაათვალიერო“. სამწუხაროდ, მთელი რიგი მნიშვნელოვანი გრამატიკული მოვლენების აღწერა-დახასიათება და კვალიფიკაცია დღესაც ევროპული ენების თარგით ხდება.

მოკლედ ჩამოვთვლით მეთოდოლოგიურ პრობლემებს და იმ პასუხგაუცემელ კითხვებს, რომლებსაც ვხვდებით ქართული ენის გრამატიკულ ლიტერატურაში და რომლებიც მოითხოვენ პასუხს, ახსნასა და გადაწყვეტას.

1. ენათმეცნიერების კვლევისა და შესწავლის საგანი ენაა. ენას ორი მხარე აქვს: შინაარსი (ფუნქცია) და ფორმა, რომელიც ამ ფუნქციას გამოხატავს. ცხადია, ენის შესწავლა გულისხმობს როგორც ფუნქციის (სემანტიკის, მნიშვნელობის), ისე სტრუქტურის (ფორმის) შესწავლას, მაგრამ სრულიად დაუშვებელია, რომ სტრუქტურა (სტრუქტურული კატეგორიები) აღიწეროს ფუნქციის (ფუნქციონალურ კატეგორიათა) მიხედვით და პირუკუ“ (არნ. ჩიქობავა 1968: 010). საკლასიფიკაციო პრინციპი უნდა ემყარებოდეს მორფოლოგიურ და სინტაქსურ კრიტერიუმებს;

2. ანალიზი უნდა ჩატარდეს საკვლევი საგნის (დარგის) შესაბამისი ცნება-ტერმინების გამოყენებით („*მანძილი ვერ გაიზომება წონის ერთეულებით, ანუ კილოგრამებში*“), შესაბამისად: გრამატიკას, რომლის შესწავლის საგანიც არის ენაში არსებული სიტყვების სტრუქტურები და ამ სტრუქტურების ურთიერთმიმართება (ანუ მორფოლოგია და სინტაქსი), კვლევა უნდა მიმდინარეობდეს, საკვლევი მასალის აღწერა და კლასიფიკაცია უნდა ხდებოდეს არა სემანტიკური თვალსაზრისით, არამედ სტრუქტურული პრინციპით და ამ დარგისათვის შესაბამისი ტერმინოლოგიით: *სუბიექტი, ობიექტი, გვარი (პასიურობა, აქტიურობა), ქცევა (კუთვნილება-დანისხულება)* ლოგიკურ-სემანტიკური ცნებებია. კვლევისას გამოყენებული უნდა იყოს დარგის შესაბამისი ცნება-ტერმინები: მართალია, ენათმეცნიერება სწავლობს ენის ფორმასთან ერთად შინაარსსაც, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ გრამატიკაში უნდა გამოიყენებოდეს ლოგიკური

(/სემანტიკური) ტერმინოლოგია: გრამატიკული სტრუქტურა და კონსტრუქცია უნდა აღიწეროს გრამატიკულ (მორფო-სინტაქსურ) და არა ლოგიკურ (/უნივერსალურ) ცნებათა აღმნიშვნელი ტერმინებით, რაც ხშირად დარღვეულია და იწვევს გაუგებრობას;

3. შესასწავლი მასალის, კერძოდ, ზმნის უღლებადი ფორმების კლასიფიკაციისას დაცული უნდა იყოს ცნების დაყოფის ლოგიკური წესი, რაც გულისხმობს გვარეობითი ცნების სწორად განსაზღვრას და ამ კლასიფიკაციის ფარგლებში მიღებული კრიტერიუმის ბოლომდე დაცვას;

4. კვლევისას გრამატიკული კატეგორიების გამოვლენა უნდა ემყარებოდეს საკვლევი ენის სპეციფიკას, ამ ენის საკვლევი მასალის სტატისტიკური და სისტემური ანალიზის შედეგებს; დასკვნები უნდა ემყარებოდეს საკვლევი ემპირიული მასალის აუცილებელი და საკმარისი რაოდენობის ანალიზს: ენათმეცნიერების, ისევე, როგორც ნებისმიერი ემპირიული მეცნიერების სფეროში, კვლევის პროცესში პირველი რიგის ამოცანაა შესასწავლი *მასალის ანალიზი ჩატარდეს მეთოდოლოგიური იმანენტუიზმის პოზიციიდან, რაც გულისხმობს საკვლევი ინდუქციური და არა დედუქციური* კვლევის გზით მისვლას ჭეშმარიტად სწორ დანასკვამდე და არა პირიქით, აპრიორულად, წინასწარ, დოგმად მიღებული, სტატისტიკურად შეუმოწმებელი და დაუსაბუთებელი დებულებიდან, რასაც ლოგიკაში უწოდებენ „წრეს დასაბუთებაში“ (ეს კი „*საგოებელ არს ფილოსოფოსთაგანო*“, – წერს არისტოტელეს „კატეგორიების“ ერთ-ერთი კომენტატორი, ალექსანდრიული ფილოსოფიური სკოლის ცნობილი წარმომადგენელი, ამონიოს ერმიასი).

5. დასკვნების სისწორე-მცდარობა დამოკიდებულია წანამძღვრის, ამოსავალი დებულების სისწორე-მცდარობაზე (რასაც ემპირია/სტატისტიკა ამოწმებს და ხშირად დამოკიდებულია ახალი მასალის მოკვლევასა თუ აღმოჩენებზე); ანდა ლოგიკური არგუმენტაციის სიმტკიცე-სისუსტეზე. მეორე პირობის შემთხვევაში, თუ ემპირიული მასალა სტატისტიკურად საკმარისად არ არის შესწავლილი და არგუმენტაცია ეყრდნობა არასწორ წანამძღვარს, დანასკვი მცდარი იქნება: კვლევა უნდა ეყრდნობოდეს ემპირიული მასალის მონაცემებს და არა ტრადიციულად დამკვიდრებულ აპრიორულად მიღებულ დებულებას, რომელიც კვლევის პროცესში შეიძლება მცდარი აღმოჩნდეს.

6. ენა სისტემა და ამ სისტემის რგოლები ერთმანეთთან ორგანულადაა დაკავშირებული: სწორედ ამ ორგანული კავშირების ურთიერთმიმართებაა აღმოსაჩენი და შესასწავლი. ხშირად გამონაკლისად და ანომალიებადაა მიჩნეული სისტემური მოვლენები და ამიტომ მასალის კვლევას სისტემური ხასიათი არა აქვს: ენობრივი მოვლენების შესწავლა ერთმანეთისაგან იზოლირებულად, „ამოგლეჯით“ ხდება, რაც შეუსაბამო სურათს იძლევა. შესწავლილი და გათვალისწინებული არ არის ემპირიული, სტატისტიკური მონაცემები.

7. კვლევისას აუცილებელია სინქრონიისა და დიაქრონიის მონაცემების გამიჯნვა: სინქრონიულ დონეზე ენობრივი ფაქტის კვალიფიკაციისას დიაქრონიული ანალიზის შედეგების (მაგ., მორფო-სინტაქსური მოვლენების რეინტერპრეტაციის ფაქტების გამოქვადება და მომარჯვება) საჭირო ხდება ფაქტის ახსნის მიზნით, მაგრამ არა სინქრონიულ ჭრილში ამ ფაქტის კვალიფიკაციისთვის: დიაქრონიული ანალიზის შედეგად მათი სათანადო კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს სინქრონიულ ჭრილში;

8. დგას მორფო-სინტაქსური ფაქტებისა და კატეგორიების ტერმინოლოგიური დახასიათების პრობლემა: ა) ზოგადად მწკრივთა სახელწოდებების საკითხი (კერძოდ, ძველი ქართული ენის გრამატიკაში ტერმინის *კავშირებითის მწკრივ/ებ/ი* გამოყენების შესაბამისობა, III სერიის მწკრივთათვის ტერმინ *თურმეობითების* მიზანშეწონილობის საკითხი როგორც ძველ, ისე თანამედროვე ქართულში და სხვ.); გ) გარდამავლობის, როგორც გრამატიკული კატეგორიის საკითხი *მრავალპირიან* ქართულ ზმნაში; დ) ინვერსიის პრობლემა და ამასთან დაკავშირებით პირის გრამატიკული მარკერების ლოგიკურ-სემანტიკური ფუნქციების განსაზღვრა დიაქრონიულ და სინქრონიულ ჭრილში...

ამ სრულიად ნათელი და ობიექტური პრინციპისათვის ხაზგასმა გვჭირდება იმის გამო, რომ გრამატიკულ ლიტერატურაში დღესაც ხშირად ხდება ოპერირება ლოგიკურ-სემანტიკური ცნება-ტერმინებით, გრამატიკული მოვლენების დეფინიცია ხდება სემანტიკური ნიშნით, რაც, ბუნებრივია, შედეგად იწვევს შეუსაბამოებს შესასწავლი ფაქტის ფორმასა და შინაარსს შორის; ზოგჯერ ეს გამოწვეულია იმით, რომ მისდევენ ტრადიციას და ევროპული ენების გრამატიკებში მიღებულ კლასიფიკაციის პრინციპებს: მაგ.: ქართული ენისათვის სპეციფიკური ბრუნვის, მოთხრობითის გრა-

მატიკული ფუნქციის აღიარებას და ბრუნვათა მის რიგში ჩასმას მთელი საუკუნე დასჭირდა; წოდებითი ბრუნვის საკითხი დღესაც არ არის გადაწყვეტილი; ქართული ზმნის ფორმათა კილოების მიხედვით ევროპული კლასიფიკაციიდან გადახვევას და ნიკო მარისა და აკაკი შანიძისეული ქართული ზმნისათვის მისაღები სერიებისა და მწკრივების მორფო-სინტაქსური კრიტერიუმით კლასიფიკაციის შემოღებასაც გარკვეული დრო დასჭირდა...

ლოგიკის ექსპანსია გრამატიკაში დღესაც არ არის დაძლეული...

თავისთავად შესანიშნავ გამოკვლევებში, რომლებიც ეძღვნება „გრამატიკულ კატეგორიებად“ მიჩნეულ გვარისა და ქცევის ფორმათა განხილვას, ზმნური ფორმების კლასიფიკაციისას არ არის დაცული მორფო-სინტაქსური კრიტერიუმი და გრამატიკული კატეგორიების გამოვლენა არ ემყარება ქართული ენის სპეციფიკას: ამ ენის საკვლევი მასალის სტატისტიკური და სისტემური ანალიზის შედეგებს; არ არის გათვალისწინებული ქართული ზმნის მორფო-სინტაქსური თავისებურება, რომლითაც იგი განსხვავდება ევროპული ზმნისაგან – შესაბამისად ზმნურ ფორმათა გრამატიკული კვალიფიკაცია მცდარია: კერძოდ, ზემოთ განხილულ შემთხვევებში ზმნურ ფორმათა კლასიფიკაციისას გვარეობით ცნებად წინასწარ („აპრიორი“), მიღებულია სემანტიკური და არა მორფოლოგიური კრიტერიუმი: კერძოდ, გვარი, ქცევა და ზმნაში მონაწილე პირის როგორობა (ობიექტისუბიექტი) და არა რომელობა.

ამგვარად, ქართული შესიტყვების სტრუქტურა-მექანიზმი გაანალიზებულია ევროპული ენების მოდელების მიხედვით: სახელმძღვანელოდ მიღებულ გრამატიკულ ლიტერატურაში ქართული ზმნის ძირითად მორფოლოგიურ საკლასიფიკაციო კრიტერიუმად გამოყოფილია *გვარის სემანტიკური კატეგორია*, კერძოდ *მოქმედებითი, ვნებითი* და *საშუალო* და „*ვნებითი გვარის*“ მორფოლოგიური სტრუქტურის მახასიათებელ ნიშნად „ყალიბად“ მიჩნეულია [R]-*ებ/-ავ-ი* დაბოლოება მაშინ, როდესაც ემპირიული მასალის მიხედვით ეს სტრუქტურა საერთოა როგორც *ავტოაქტიური* (*უკუქცევითი – ვ-ი-მალ-ებ-ი*), ასევე – *აქტიური* (*ვ-ე-მალ-ებ-ი*) *შინაარსის (სემანტიკის) ზმნებისთვის* (იხ. დ. მელიქიშვილი, „ქართული ზმნის უღლების სისტემა“, (INTAS, Project -2001); „ქართული ზმნის სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი“ (თბილისი, პროგრამა „ლოგოსი“, 2014: იხ. დი-

ათეზების ცხრილი და პარადიგმები). R - -ი ებ/-ავ-ი სტრუქტურა არ არის ვნებითის მახასიათებელი.

ამგვარად: R-*[ებ/-ავ-]*-ი სტრუქტურა – აქტიური შინაარსისაა: ა) *რეფლექსივის*, *უკუქცევითობის* -ი პრეფიქსიანი ი-R-*[ებ/-ავ-]*-ი (სუბიექტისკენ ან მოლაპარაკე პირებისკენ მიმართების პრეფიქსიანი) – ავტოაქტიური შინაარსისა; ხოლო *ე-* პრეფიქსიანი (სუბიექტიდან ობიექტისკენ მიმართებისა) – აქტიური შინაარსისა;

ასევე, ირკვევა, რომ: ე.წ. *უნიშნო ვნებითები*, რომელთაც აკად. არნ. ჩიქობავამ ისტორიულად *უგვარო დინამიკური ზმნები* უწოდა, მაგრამ ქართული ზმნის ფორმათა თანამედროვე სისტემაში ვნებითთა რიგში მოათავსა, რადგანაც R-ები სტრუქტურა ვნებითის ყალიბად მიიჩნია (ისევე, როგორც აკად. ვარლამ თოფურიამ), თუმცა კარგად ხედავდნენ, რომ ამ ზმნათაგან ნაწარმოები მიმღეობა სასუბიექტო შინაარსისაა და არა საობიექტო შინაარსისა (იხ. ქ. ლომთათიძე, ევ. ოსიძე, რომელთაც სწორედ აკად. არნ. ჩიქობავას მითითებით წარმართეს ეს კვლევები). ათასობით რაოდენობის ზმნურ ფორმათა ანალიზი ცხადყოფს, რომ პასიური შინაარსი ამ სტრუქტურით მხოლოდ მაშინ გადმოიცემა, თუ ამ ფორმასთან -*მიერ* ან -*გან* თანდებულები მოიაზრება (ან კიდევ ისინი ფიქსირებულია ტექსტში); საკუთრივ ვნებითის გრამატიკული ფორმა აღწერითი წარმოებისაა და ქართულ ენაში გვიანაა ჩამოყალიბებული აქტიური შინაარსის ფორმებთან კონვერსიადეკაუზაციის შედეგად მიღებული ომონიმური ფორმისაგან განსხვავების საჭიროებით, ძველსავე ქართულში, თარგმნის პროცესში: *დაიკალ შენ იგი > დაიკალ შენ (ჩუენ უდებთათვის = დაკლულ იქენი); იწამე შენ იგი > იწამე შენ (ჩვენ ცოდვილთათვის = წამებულ იქენი); დავივიწყე მე იგი > დავივიწყე მე, ვითარცა მკუდარი (მათგან, თქუენგან = დავიწყებულ ვიქენი)*.

ხოლო, რაც შეეხება -დ სუფიქსს, რომელიც R-*[ებ-]*-ი სტრუქტურაში ასევე, ვნებითი გვარის მარკერადაა კვალიფიცირებული, იგი სინამდვილეში *მადინამიკურებელი*, *მაინტენსივებელი* სუფიქსია, რომელიც სახელისაგან მოქმედების გამომხატველ სიტყვას – *ზმნას* აწარმოებს: *სახლი – სახლ-დ-ება, წითელი > წითლ-დ-ება* (შემთხვევითი არ არის, რომ ეს სუფიქსი სახელებში მრავლობითობას, კრებითობას გამოხატავს, ზმნურ ფორმებში კი მოქმედების უწყვეტელობას, განმეორებადობას, დინამიკურობას -დ/-ედ (ზმნის თემატური ნიშნის ფარდი – მისი „დანამატი“ სუფიქსია), რომელიც სახელისაგან თანაბრად აწარმოებს როგორც პასიური, ასევე აქტიური და ავტოაქტიური შინა-

არსის (სემანტიკის) მქონე დინამიკური ზმნის ფორმას (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, 2014). თვით აქტივისა და პასივის სემანტიკა მორფოსინტაქსური ანალიზის შედეგად მიღებულ სქემაში ერთმანეთს ფორმის მიხედვით არ უპირისპირდება.

ამგვარად, დიათეზების გრამატიკული კატეგორიის სქემის ფარგლებში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა.

ქართულ ენაში აქტივისა და პასივის გრამატიკული ფორმით დაპირისპირება თანდათან ჩამოყალიბდა ბერძნულიდან პასიური კონსტრუქციების თარგმნის პროცესში, რაც ომონიმური ფორმების თავიდან აცილების აუცილებლობამ გამოიწვია (*დავივიწყე მე იგი / დავივიწყე მე, ვითარცა მკუდარი = დავწყებულ ვიქენი; იწამე, დაიკალ შენ იგი / იწამე, დაიკალ შენ ჩუენ ცოდვილთათვის = წამებულ იქენი...*) (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, 2014). ასევე საფუძველს მოკლებულია საშუალო გვარისა და მისი ქვეჯგუფის (*მედიოაქტივის*) როგორც გრამატიკული კატეგორიის გამოყოფა ქართულში იმ არგუმენტით, რომ იპრეფიქსი „ნასესხებია“ აქტივის „სათავისო“ ფორმისაგან (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, 2014).¹

¹ დიათეზასა და გვართან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრის მიზნით გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში ლენინგრადის ენათმეცნიერულ სკოლაში დაიწყეს დიათეზისა და გვარის უნივერსალურ-ტიპოლოგიური კონცეფციის დამუშავება, რასაც არაერთი კოლექტიური თუ ინდივიდუალური შრომა და კრებული მიეძღვნა. მუშაობაში მოსკოვისა და სსრკ-ს სხვა ქალაქების, საზღვარგარეთის ლინგვისტებიც ჩაებნენ, მაგრამ პრობლემა მოუგვარებელი დარჩა, რასაც თვით ამ კონცეფციის მონაწილენიც აღიარებდნენ.

ვფიქრობთ, რომ ამ გაურკვევლობის და ბუნდოვანების მიზეზი კლასიფიკაციის პრინციპების დარღვევა და კრიტერიუმების აღრევაა: აღნიშნული კონცეფციის მიხედვით, გვარი განსაზღვრულია (გაგებულია), როგორც „ზმნაში გრამატიკულად მარკირებული დიათეზა“. ხოლო დიათეზის გაგება კი ეფუძნება სემანტიკური (სუბიექტ-ობიექტის) პლანისა და სინტაქსური (ქვემდებარე-დამატების) პლანის ურთიერთშესაბამისობას. მაგ.: ა. ხოლოდოვიჩის განსაზღვრებით, „დიათეზა – ეს არის სინტაქსურ დონესა და სემანტიკურ დონეს შორის შესაბამისობის სქემა, ხოლო გვარი – გრამატიკულად მარკირებული კატეგორია“ უნდა აღინიშნოს, რომ ამავე კლასიფიკაციას ეყრდნობა ზ. ბარათაშვილი ნაშრომში „დიათეზა და გვარის კატეგორია ქართულში“ (ენათმეცნიერების საკითხები 2013: 66-80), რის გამოც ავტორი შეუსაბამო სუ-

რამდენადაც საკლასიფიკაციო პრინციპი არ ემყარება მორფოლოგიურ და სინტაქსურ კრიტერიუმებს, შესაბამისად, გრამატიკული მოვლენების კვლევისა და კვალიფიკაციისას გამოყენებულია ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში ტრადიციული, ძველი ქართველი გრამატიკოსების თრაკიელიდან და ევროპული გრამატიკებიდან გადმოღებული ლოგიკური (/სემანტიკური) ტერმინოლოგია: გრამატიკული სტრუქტურა და კონსტრუქცია აღწერილია ლოგიკური კატეგორიების (რაც საერთოა, უნივერსალურია ნებისმიერ ენაზე მოლაპარაკეთათვის) და არა გრამატიკულ (/მორფო-სინტაქსურ) ცნებათა აღმნიშვნელი ტერმინებით, რაც ხშირად გაუგებრობას იწვევს, რადგანაც ერთი და იგივე სემანტიკური კატეგორია სხვადასხვა ენაში გრამატიკულად სხვადასხვაგვარადაა ფორმირებული. მაგ., გრამატიკულ ლიტერატურაში გამოყენებული ტერმინი *სუბიექტი* (συμπόκειμενον), ბერძნულის ლათინური კალკია – ლოგიკური ცნება-ტერმინია და არა გრამატიკული. ეს ტერმინი გრამატიკაში ლოგიკიდანაა ნასესხები, არისტოტელეს „კატეგორიებიდანაა“ შესული.

ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს ერთი უცნაურობაც: ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში (რუსულის კვალდაკვალ) მორფოლოგიური ანალიზისას გამოიყენება ბერძნულიდან კალკირებული ლათინური ტერმინი *სუბიექტი*, ხოლო სინტაქსური ანალიზისას გამოიყენება *ქვემდებარე* (რუს. *подлежащее*), რომელიც ასევე, ბერძნული *υποκειμενός*-ის კალკს წარმოადგენს. ეს ლოგიკურ-სემანტიკური ტერმინებია და არც ერთი მათგანი არ ასახავს გრამატიკულ ფუნქციას (არ მიუთითებს მორფოლოგიურ ფორმაზე, კერძოდ, თუ რომელი ბრუნვის ნიშნითაა მარკირებული ამ კონკრეტულ ენაში *სუბიექტი*, – და სინტაქსურ მექანიზმზე: ფორმათა ურთიერთმიმართებაზე, კოორდინაციასუბორდინაციაზე). მეტიც, სუბიექტისა და ობიექტის დეფინიციისა, ჩვეულებრივ, დომინირებს შინაარსობლივი ასპექტი. ამასთან დაკავშირებით ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არნ. ჩიქობავა, რომელმაც სინტაქსური ურთიერთობების აღსანიშნავად შემოიღო სინტაქსისათვის შესაბამისი ტერმინები – *კოორდინაცია* – *სუბორდინაცია*, *დიდი*, *მცირე კოორდინანტი*, იძულებული გახდა ლოგიკური შინაარსის ტერმი-

რათს იღებს: ერთმანეთშია აღრეული გრამატიკული და სემანტიკური კატეგორიები.

ნები – *სუბიექტი* და *ობიექტი* გამოეყენებინა დარგის შესაბამისი განსაზღვრების თანხლებით: *გრამატიკული სუბიექტი/ობიექტი* და *ლოგიკური სუბიექტი/ობიექტი*.

ამგვარად, გრამატიკული (მორფო-სინტაქსური) მოვლენის კვალიფიკაციისას უნდა გაიმიჯნოს ლოგიკისა და გრამატიკის სფეროები: გრამატიკული კატეგორიების კვალიფიკაცია უნდა ხდებოდეს მასალის მორფო-სინტაქსური ანალიზის საფუძველზე, რის შედეგადაც გაირკვევა გამოვლენილი ფორმების – სტრუქტურების ლოგიკურ-სემანტიკური ფუნქციები, ანუ დადგინდება სემანტიკური მარკირების მიმართების ტიპი მორფოლოგიაში; ასევე, გაირკვევა, საერთოდ, მარკირებულია თუ არა გრამატიკულად (მორფოლოგიურად) ესა თუ ის უნივერსალური სემანტიკური კატეგორია კონკრეტულ ენაში.

ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქართულში გვარი არ არის მორფოლოგიურად მარკირებული კატეგორია: ქართული ზმნის ორივე სტრუქტურა (R-0 და მისგან კონვერსიის შედეგად მიღებული R-ი სტრუქტურაც) აქტიური შინაარსისაა: *ვმალ-ავ – ვიმალ-ები – ვემალ-ები; ვგავრობ – ვაგავრებ – ვუგავრდ-ები – ვეგავრ-ები*. ეს ფორმები პასივის შინაარსს მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოხატავენ, როდესაც მათ ახლავს (ან იგულისხმება) *მიერ* ან *-გან* თანდებულები (*კატა მალავს კნუტს/კნუტი იმალება კატის მიერ*).

სამწუხაროდ, ლოგიკის და ლოგიკური ტერმინოლოგიის „ექსპანსიამ“ გრამატიკაში, რაც დიონისე თრაკიელის ფილოლოგიური გრამატიკიდან მოყოლებული, დღემდე ტრადიციულადაა დამკვიდრებული მეცნიერულ და სასკოლო-სასწავლო გრამატიკებში, ამ გრამატიკების ავტორთა დიდი ავტორიტეტის გავლენის შედეგად, შეიძლება ითქვას, რომ ათეული წლების განმავლობაში დააბრკოლა ენათმეცნიერული (გრამატიკული) აზრის განვითარება ყოფილი „საბჭოთა კავშირის“ სივრცეში, რომელშიც ქართული ენათმეცნიერული სკოლაც მოიაზრება, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ ქართველმა ენათმეცნიერმა, კავკასიოლოგიური ენათმეცნიერების სკოლის ფუძემდებელმა, არნოლდ ჩიქობავამ გაილაშქრა ამ „ექსპანსიის“ წინააღმდეგ ჯერ კიდევ 1928 წელს და შემდგომ სხვადასხვა წლებში ქართულ და რუსულ ენებზე გამოქვეყნებულ მთელ რიგ მეთოდოლოგიური ხასიათის ნაშრომებში: მაშინ, როცა მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში, ევროპაში პრადის სკოლამ და სოსიურის ლექციებმა ენათმეცნიერების სფეროში დასაბამი დაუდო სტრუქტურულ

და დესკრიფციულ კვლევებს, სწორედ მან, არნოლდ ჩიქობავამ, თავის ფუძემდებლურ ნაშრომში – „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“ – სტრუქტურული კვლევის თეორიული საფუძვლები ქართული ზმნური შესიტყვების ემპირიული კვლევის საფუძველზე ჩამოაყალიბა.

ენათმეცნიერების დარგობრივი დიფერენციაციის შემდეგ საჭირო გახდა ტერმინოლოგიის დიფერენცირება და დაზუსტება, რაც მეოცე საუკუნის განმავლობაში და დღესაც 21-ე საუკუნის დასაწყისშიც მიმდინარეობს. ერთი მხრივ, სტრუქტურულ-დესკრიფციულმა ენათმეცნიერებამ, რომლის სფეროა *გრამატიკა*, მოითხოვა ლოგიკური ტერმინოლოგიისაგან გამიჯნვა, მეორე მხრივ კი, კოგნიტური ხასიათის კვლევებმა მოითხოვა ლოგიკური ტერმინების – *სუბიექტისა და ობიექტის* მნიშვნელობათა დაზუსტება (*აგენსი, პაციენსი, გვზეკუტორი...*). აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ბოლო დროს ევროპული ენების ზმნური შესიტყვების ანალიზისას გრამატიკულ ლიტერატურაში აფექტურ ზმნებში (*мне снится, хочется...*) სუბიექტად უკვე არა სახელობითში დასმული, არამედ მიცემითბრუნვიანი სახელი კვალიფიცირდება; სასკოლო სახელმძღვანელოებიდანაც გრამატიკული ანალიზისას ამოღებულია ტერმინები „სუბიექტი“ და „ობიექტი“. თუ რა გაუგებრობა შეიძლება მოჰყვეს სხვა დარგის ცნება-ტერმინების შემოჭრას ენათმეცნიერებაში და ამ პოლისემიური ტერმინებით ოპერირება-კვალიფიცირებას, ეს კარგად გამოაჩინა სოციო-ლინგვისტური თვალსაზრისის ექსპანსიამ ქართულ ენათმეცნიერულ ლიტერატურაში „ქართველური ენების“ ლინგვისტური კვალიფიკაციის საკითხთან დაკავშირებით, რაზედაც სიტყვას არ გავაგრძელებთ.

ამგვარად:

I. ქართული ზმნის უღლების ტიპებად დაყოფისას იმანენტიზმის პრინციპის უგულვებელყოფამ, კერძოდ:

1) ლოგიკური ცნება-ტერმინების ექსპანსიამ გრამატიკაში; 2) გრამატიკული (მორფო-სინტაქსური) კრიტერიუმების დარღვევამ; 3) კლასიფიკაციის პრინციპად ევროპული ენების მსგავსად *გვარის* სემანტიკური კატეგორიის მიღებამ (რაც ევროპული ზმნური ფორმებისა და შესიტყვების სტრუქტურის აღწერისასაც კი იწვევს გარკვეულ კითხვებს) – ქართული ზმნის უღლების უადრესად ლოგიკური სისტემის დეფორმირებული სურათი მოგვცა, რამაც გამოავლინა შეუსაბამობა *გვარისა* და *ქცევის* (ვერსიის) გრამატიკული

კატეგორიების სემანტიკურ დეფინიციასა და ფორმალურ კლასიფიკაციას შორის და, შესაბამისად, ზმნის ხმოვანპრეფიქსთა გრამატიკული ფუნქციების არაადეკვატური განსაზღვრა გამოიწვია;

II. ქართულ ზმნაში ინვერსიის მოვლენისადმი დიაქრონიული და სინქრონიული ასპექტით მიდგომის აღრევამ, ისტორიული მოვლენის სინქრონიული თვალსაზრისით კვალიფიკაციამ, ამავე დროს, ლოგიკური ცნება-ტერმინებით (სუბიექტი-ობიექტი) ოპერირებამ შედეგად მოგვცა თანამედროვე ქართული ზმნის პირის ნიშანთა ცხრილში ამ ნიშნების რეალური ფუნქციის არაადეკვატური ასახვა.

მას მერე, რაც გამოქვეყნდა არნ. ჩიქობავას მეთოდოლოგიურ პრობლემებთან დაკავშირებული ზემოხსენებული ნაშრომები, გავიდა ათეული წლები, მაგრამ ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში *ლოგიკის ექსპანსიის* პრობლემა ჯერ კიდევ არ არის დაძლეული: გრამატიკულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული აზრის გადალახვა ჭირს, როდესაც ემპირიული მასალის კვლევა არ არის სრულყოფილი.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში, როდესაც ქართულ საენათმეცნიერო წრეებში დაცხრა კამათი და დისკუსიები ენაში ფორმისა და ფუნქციის ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით, რომელიც ცხარედ მიმდინარეობდა 60-70-იან წლებში ერთი მხრივ სრუქტურული (დესკრიფციული) ენათმეცნიერებისა, მეორე მხრივ კი ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერების მომხრეთა შორის, – ენობრივი ფორმისა და ფუნქციის ანალიზის მეთოდოლოგიური საკითხები კვლავ დასვა ბესარიონ ჯორბენაძემ. მან ეს პრობლემები საფუძვლიანად დაამუშავა როგორც ზოგადი, თეორიული თვალსაზრისით, ასევე ქართული ენობრივი მასალის სამაგალითო ფორმოზომი და ფუნქციური შეპირისპირებითი ანალიზის გზით თავის სადოქტორო ნაშრომში „ქართული ზმნის ფორმოზომი და ფუნქციური ანალიზის პრინციპები“, რომელიც გამოქვეყნდა 1980 წელს. ამ ნაშრომით მან გააგრძელა არნ. ჩიქობავას მეთოდოლოგიური მიეზანი, რომელთა შორის პირველ რიგში გათვალისწინებული იყო შექმნა ნაშრომისა, რომელშიც განხილული უნდა ყოფილიყო „ენის ანალიზის მეთოდები: ერთი მხრივ – ენის ისტორიის შესწავლის მეთოდები, ხოლო მეორე მხრივ – ენის სისტემის აღწერის მეთოდები“ (ჩიქობავა 1959: 3). ბ. ჯორბენაძემ წინ წამოსწია სწორედ ეს პრობლემები, რომელთა განხილვასაც ალბათ აპირებდა არნ. ჩიქობავა ზემოთ დასახელებული თეორიული ხასიათის ზოგადენათმეცნიერული ნაშრომის მეორე ნაკვეთში. XX საუკუნის ენათმეცნიერული აზროვნების პერიპეტეიების საფუძვლიანი გან-

ხილვის შემდგომ ბ. ჯორბენაძე კვლავ მიუბრუნდა ენის ფორმოზირი და ფუნქციური კვლევის სფეროების შემოსაზღვრის საკითხს: „ფორმოზირი კვლევა გულისხმობს ენოზირი ფორმის იმანენტური თვისებების, ფორმოზირ ელემენტებს შორის მიზეზ-შედეგოზირი კავშირის შესწავლას... შესაბამისად, ფუნქციური კვლევა ვარაუდობს ენოზირი ფუნქციების (მნიშვნელობების) სტრუქტურის, მათი ურთიერთმიმართებების განხილვას... ცალკე პრობლემაა ფორმისა და ფუნქციის ურთიერთობა“ (ჯორბენაძე 1980: 115). ამ საკითხების კვლევას ეძღვნება მისი ნაშრომის შემდგომი ნაკვეთები. მისი კვლევის პრინციპი შემდეგში მდგომარეობს: როდესაც კვლევა ენოზირი ფუნქციიდან ამოსვლით ხდება, კვლევის ამოცანაა გარკვეული ენოზირი ფუნქციის სხვა ფუნქციებთან მიმართებების შესწავლა და ფორმოზირი რეალიზაციის ყველა შესაძლებლობის გამოვლენა და არა განსაზღვრული ფორმის განსაზღვრული ფუნქციით არსებობის კონსტატაცია. ხოლო, როდესაც კვლევა ფორმიდან ამოსვლით წარიმართება, „ფორმა ჯერ იმანენტური მონაცემების საფუძველზე შეისწავლება, როგორც ელემენტი გარკვეული ფორმოზირი სისტემისა, მისი სხვა ფორმებთან მიმართების გათვალისწინებით. შემდეგ კი ისიც უნდა დადგინდეს, თუ რომელი ფუნქციით ხერხდება მისი აღჭურვა და ამის რა საფუძველს იძლევა თვით ეს ფორმოზირი სტრუქტურა“ (იქვე, გვ.116). იგი თვლის, რომ ანალიზის ამგვარი კრიტერიუმების მოხმარების საკითხი დეტალურ დამუშავებას მოითხოვს: „თავისთავად ასეთ კვლევაზე იმედის დამყარება მართებულად გვეჩვენება. ყოველ შემთხვევაში, იგი შესაძლებლობას მოგვცემს, ყოველგვარი გამონაკლისებისა და ანომალიების გარეშე ვილაპარაკოთ ენოზირი მოვლენებზე და გლობალურად მოვიცვათ ამა თუ იმ კატეგორიასთან დაკავშირებული საკითხები“ (იქვე, გვ.116-117). განსაკუთრებით ყურადსაღებია მისი ამ მსჯელობის დასკვნითი სიტყვები: „რისაღე უგულვებელყოფა მისი თავიდან აცილების მიზნით წინასწარ დაგეგმილ ზიფათს ჰგავს: უგულვებელყოფილი ფაქტი ხშირ-ხშირად შეგვახსენებს ხოლმე თავს კვლევის დროს და, რაც უფრო ღრმად ვცდილობთ ენოზირი სამყაროში შეჭრას, მით უფრო მძიმე საზღაურს მოითხოვს“ (გვ. 117).

საყურადღებოა ამაღე ნაშრომის წინასიტყვაოზა, რომელშიც ავტორი არნ. ჩიქოზავას მიერ 1928 წელს დასმული მეთოდოლოგიური საკითხების აქტუალიზაციას ახდენს და კვლავ წამოჭრის ენოზირი ფორმისა და ფუნქციის იმანენტური რაოზის განსაზღვრის საკითხს. იგი მიზნად ისახავს ფორმოზირი და ფუნქციური სისტემებისა და

სტრუქტურების ძირითადი პრინციპების გამოვლინების საფუძველზე ფორმოზირი და ფუნქციური კვლევის კრიტერიუმების დადგენას, კვლავ უბრუნდება უნივერსალურისა და კონკრეტულის ურთიერთმიმართების საკითხს კონკრეტული ენის კვლევისას და გახაზავს, რომ „ენოზირი ფუნქციებისა და ზოგადი (იგულისხმება ლოგიკური) ცნებების ურთიერთკავშირი უეჭველია „მაგრამ მათი გაიგივება ყოველად შეუძლებელია. სწორედ ეს მომენტი იყო გაუთვალისწინებელი და ფაქტიურად ასევე რჩება დღემდე. სწორედ ეს გაუთვალისწინებლობა გახდა მიზეზი ენის ლოგიკისტური პოზიციებიდან განხილვისა“ (იქვე, გვ. 90).

მეტად სამწუხაროა, რომ ბესიკ ჯორბენაძეს საბოლოო დასკვნების გამოსატანად არ ჰქონდა აუცილებელი და საკმარისი ემპირიული მასალა და არ დასცალდა თავისი საფუძვლიანი კვლევების გაგრძელება; სამწუხაროა ისიც, რომ მისი გამოქვეყნებული ნაშრომების მნიშვნელობაც არ არის დღემდე სათანადოდ გაგებული და გაცნობიერებული და ამ კვლევის შედეგებიც არ არის გათვალისწინებული და გამოყენებული ქართულ ენათმეცნიერულ წრეებში. დასაანანია, რომ თვითონ მასაც, მიუხედავად იმისა, რომ ხედავდა ამ პრობლემებსა და დაბრკოლებებს, თეორიულად განიხილავდა და ამახვილებდა ყურადღებას მათზე, მაგრამ, მის მიერვე აღიარებული ამ პრინციპებით პრაქტიკული, სტატისტიკური კვლევის გაგრძელება არ დასცალდა: მართალია, მის მონოგრაფიაში *„ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში“* (ჯორბენაძე 1983) მორფოსინტაქსური მეთოდის სამაგალითო კვლევის საფუძველზე დადგენილია ზმნური ხმოვანპრეფიქსების მორფოლოგიური და სინტაქსური ფუნქციები ზმნაში (ირიბი ობიექტის *პოვნირებაზე* მინიშნება ზმნაში, *ი-* პრეფიქსის უკუქცევითობის კატეგორიასთან დაკავშირება და სხვ.) და სემანტიკური მიმართებები ადრესატებთან; ასევე, საყურადღებო წინასწარი დასკვნებია გამოტანილი *მოქმედებითისა* და ე.წ. *ვნებითი გვარის* ფორმათა დაპირისპირების პრინციპის თაობაზე. მაგრამ კვლევის იმ ეტაპზე, როდესაც ჯერ არ იყო გამოვლენილი და გამოქვეყნებული ემპირიული კვლევის შედეგები (იხ. დ. მელიქიშვილი, *„ქართული ზმნის უღლების სისტემა“*: INTAS project 96-0123; „ლოგოს პრესი“, 2001; მისივე, *„ქართული ზმნის სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი“*: „ლოგოსი“, 2014) – ბესიკ ჯორბენაძე გამოსავალს იმაში პოულობს, რომ შესაძლებლად თვლის, ტერმინი *ვნებითი* პირობითად იქნას გამოყენებული *-ები* ყალიბის ზმნებისათვის; მაგრამ *პირობითობა* ტერმინის

შემთხვევაში გამორიცხული და დაუშვებელია, რადგანაც ტერმინის ძირითადი მახასიათებელია მისი ცალსახა დამოკიდებულება აღსანიშნავს. არნ. ჩიქობავაც კი, რომელიც, როგორც ცნობილია, „თბება“ ტიპის ფორმებს ისტორიულად უგვარო დინამიკურ ზმნებს უწოდებს, ამ სტრუქტურის ზმნებს თანამდროვე ქართულში ვნებითთა ჯგუფში ათავსებს სწორედ იმის გამო, რომ მასაც *-R-[ებ/-ავ]-ი* ყალიბის ზმნები აპრიორი, წინასწარ მიღებულად, ვნებითის მახასიათებლად მიაჩნია: კრიტერიუმი – ერთი შეხედვით – თითქოს, გრამატიკულია, მაგრამ ემპირიულ მასალასთან აშკარად წინააღმდეგობაშია: „*-R-[ებ/-ავ]-ი*“ სტრუქტურის ზმნები (ვთბ-ები, ვშრ-ები, ვ-ი-მალ-ები / ვ-ე-მალე-ბი, ვ-ე-ჩხუბ-ები, ვ-უ-ჯავრ-დ-ები) სემანტიკურად აქტიურსუბიექტიანი ზმნებია: მათ შორის – ერთპირიანები რეფლექსივები, უკუქცევითი შინაარსისაა და მათ შეიძლება ავტოაქტიური ზმნები – *ავტოაქტივები* ვუწოდოთ.

ჩვენი ამოცანაა ვიპოვოთ მიზეზი ამ „აპორიებისა“ – დაბრკოლებისა: მაგრამ წინასწარ შევნიშნავთ, რომ ამ კითხვაზე პასუხს მხოლოდ აუცილებელი და საკმარისი რაოდენობის ემპირიული მასალის ამომწურავი ინდუქციური კვლევა მოგვცემს. თუ-კი მივიღებთ, რომ:

1. გრამატიკის შესასწავლი ობიექტი სიტყვის ფორმაა (სტრუქტურა) და ამ ფორმათა შეკავშირების მექანიზმია (კონსტრუქცია) – ანუ გრამატიკის საგანი მორფოლოგია და სინტაქსია, აქედან გამომდინარე, შესასწავლი მასალის აღწერა და კლასიფიკაცია უნდა ემყარებოდეს მორფო-სინტაქსურ კრიტერიუმს. ამავე დროს, დაცული უნდა იყოს ცნების დაყოფის ლოგიკური წესები და კლასიფიკაციის პრინციპის ერთიანობა.

2. გრამატიკული მოვლენის კვალიფიკაციისას უნდა გაიმიჯნოს ლოგიკა-სემანტიკისა და გრამატიკის სფეროები: გრამატიკული კატეგორიების კვალიფიკაცია უნდა ხდებოდეს (/ უნდა მოხდეს) მასალის მორფო-სინტაქსური ანალიზის საფუძველზე, რის შედეგადაც გაირკვევა:

ა) გამოვლენილი ფორმების (/ სტრუქტურების) ერთი მხრივ – გრამატიკული და მეორე მხრივ – ლოგიკურ-სემანტიკური ფუნქციები, ანუ დადგინდება სემანტიკური მარკირების მიმართების ტიპი მორფოლოგიაში;

ბ) ასევე, გაირკვევა – საერთოდ, მარკირებულია თუ არა გრამატიკულად (მორფოლოგიურად) ესა თუ ის უნივერსალური ლოგიკურ-სემანტიკური კატეგორიები, როგორიცაა, მაგ.: გვარის სემანტიკური

კატეგორია (აქტივი – მოქმედებითი, პასივი – ვნებითი, ნეიტრალური – საშუალო)... ან ქცევის სემანტიკური (სასუბიექტო – სათავისო, საობიექტო – სასხვისო, ნეიტრალური – საარვისო) კონკრეტულ ენაში.

ლიტერატურა

აკად. მოამბე 1942 – აკ. შანიძე, აქტივი და პასივი ურთიერთის მიმართ ქართული მრავალპირიანი ზმნის მონაცემებით, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეროვნული მოამბე, ტ. IV, (4), თბილისი.

აკად. მოამბე 1945 – აკ. შანიძე, მწკრივთა მოძღვრებისათვის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეროვნული მოამბე, ტ. III, თბილისი.

ბარათაშვილი 2013 – ზ. ბარათაშვილი, დიათეზა და გვარის კატეგორია ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები, გვ.66-80.

გამყრელიძე 2000 – თ. გამყრელიძე, ზმნის პირიანობა და ვალენტობა, რჩეული ქართველოლოგიური შრომები, თბილისი.

ენიშვილის მოამბე 1941 – აკ. შანიძე, მწკრივის კატეგორია ზმნაში, ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე, ტ. X, თბილისი.

მელიქიშვილი 2011 – ი. მელიქიშვილი, სემანტიკური მარკირება მორფოლოგიაში და პასიურობა-აქტიურობის კატეგორია ქართველურ ენებში, კრებ. ლინგვოკულტუროლოგიური ძიებანი, გვ. 325-334, ბათუმი.

მელიქიშვილი 2001 – დ. მელიქიშვილი, „ქართული ზმნის უღლების სისტემა“, (INTAS, Project -2001);

მელიქიშვილი 2014 – დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი, პროგრამა „ლოგოსი“, თბილისი.

სამეცნიერო სესია 1978 – XXXIV სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და თეზისები, საქ. მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, 26-27 დეკემბერი, თბილისი.

შანიძე 1961 – აკ. შანიძე, გრამატიკული სუბიექტი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან ქართულში, თსუ ძვ. ქართული ენის კათედრის შრ.#7, თბილისი.

შრომები 2014 – არნოლდ ჩიქობავას შრომები, VIII, თბილისი.

ჩიქობავა 1968 – არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, მეორე გამოცემა, თბილისი.

ხუხუნი 1981 – გ. ხუხუნი, გრამატიკული ფორმალიზმის შესახებ, თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, თბილისი.

ჯორბენაძე 1980 – ბ. ჯორბენაძე, ქართული ზმნის ფორმობრივი და ფუნქციური ანალიზის პრინციპები, თბილისი.

ჯორბენაძე 1983 – ბ. ჯორბენაძე, ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში, თბილისი.

Damana Melikishvili

TSU Emeritus Professor, Georgia

damanamel@yahoo.com

Keywords: Grammar, Method, Immanentism, Diathesis, The Voice of the Verb.

Methodological and Terminological Problems In Grammatical Literature

(History and Contemporaneity: 1928-2022)

Summary

This article critically examines the logical and semantic terminology elaborated by Dionysios Thrax in his Grammar that was established in the traditional Georgian grammar textbooks for schools. This article also discusses the main principles of qualifying grammatical issues. To be more precise, while qualifying the grammatical events the fields of logic and grammar should be separated from each other: grammatical categories should be defined on the basis of the morpho-syntactic analysis resulting in (will be determined) the rule of semantic marking in morphology; also, it will be found out whether different universal semantic categories are marked grammatically (morphologically) in a specific language.